

بە تا بە بوونی چەمکی ئازادی، لە کەمەگەیی کوردیییدا.. عومەر عادل عەبدوڵا

ناو نیشانی توێژینەوەکە:

ئازادی، وەک چەمکێک لە کەمەگەیی کوردیییدا، لە لایەن واری بە تا بە بوون و نامە بوون دایە، ئەمەش بەهێ درککردنمان بەو دیاردە، هەستاوین بە ئەنجامدانی توێژینەویەک و ئەو هەکارێکەن بۆ یەکنەگەیی (بە تا بە بوونی چەمکی ئازادی، لە کەمەگەیی کوردیییدا) وەک ناو نیشانێک بە توێژینەویەک هەبژاردوو.

گێڕگرتی توێژینەویەک:

لە راستیدا، توێژینەوێ خستەووی چارەسەر، بە گرتەک یان چەند گرتەک و لە ئەنجامی هەوێدان و گەڕان و لێکۆڵینەوە، چەند گرتەکی چاوەوانکراومان دێت پێشەوە. لە دیارترین گرتەک کە دووچارمان بەتێوە، تازەیی بەتێکە بوو، چونکە بەتێ تازە شتی نوێ دێت و لە ئەنجامدا گرتی نوێمان بە پێیدا دێت، لە هەموو ڕوویەکەوە.

بازاری توێژینەویەک:

بازاری توێژینەویەک بۆ باری پێسنی - شیکاریی، لە گەیی پێسنکردنی چەمکی ئازادییە، ئەو هەکارانەمان شیکردتەوە، کە گەزی تا بە بوونیان پێبەخشیو.

پێشەکی:

کەمەگەیی کوردی، وەک زۆرێک لە کەمەگەیی کانی تری ئەژمێناتە ناوەوە، لە ئەنجامی ئەو جیهانگیری هاتە ئاراوە، کەمەگەیی ئاکار و چەمک و هەسووکەوت، جا شیوا بەت، یان نەشیوا لە کەمەگەیی کوردیییدا جێ خێان کردووە، بەیە تاکەکانی کەمەگەیی کوردی، بەهێ نەگونجانی ئەو هەسووکەوت و ئاکارانە، لە بازەنێکی تردا، لە دەرەوەی کەمەگەیییدا جێیان کردووە، بازەنێکی قەدەغەکراو و حەرامکراو. دیارە چەمکی تا بە یەکەکە لە گەڕانێک و چەمکانی، کە لە ئەنجامی کرانەوێ نووسەرە و ڕووناکبیران بە ڕووی ئاسە

فراواندا خوځندرانى كورد ئاشناى بوون، بې تايېتى دواى وځرگوانى پرتووكى

(توتېم و تابې)ى فرېد كې تېدا باس لې مژووى تابې و دروستبوونى تابې دېكات. هېروها زياتر ئاشنا بوونى خوځندران بې بابېتې دېرووناسى و كېمېاى تېيكان، يېكېتېر بوو، لې گرنگېرېن ئېو هېكارانې كې تابې (قېدېغېكراو) بېتې ناوېند و چېقى زېرك لې باسېكان.

چېمكى ئازادى:

ئازادى، يېكېكې لېو چېمكى زياتر لې نېو بابېتې ياساى و كېمېناسىېكاندا خې دېبېنېتېو، لې بېر ئېوې لې چوارچېوې هېموو دېوېتېكدا، بې پېياسا بازنې ديارى كراو و لې نېو كېمېگېشدا تاكېكان چېند بېمېاى كېيان سېبارت بې ئازادى داناو و لېسېرى كېوتوون، بېمېام ئېم ئازادىيې، بې پې تېپېبوونى كات بېرز و نېمى تېدېكېوت، واتا نېنگې لې كېمېگېيېكدا لې اېردوو شتانېك هېوېنى ئازادى بن و بېكارهېنان گېپېداو بېت، بېمېام ئېستا ناساى و قېدېغېكراون.

وېستان و نووسېن لېسېر چېمكى ئازادى و كاركردن لېسېرى، كارېكى ئاسان نېيې، چونكې " ئازادى لې مژو وېك بابېتېكى مشتومېاوى باس دېكرېت و لې سېردېمى هاوچېرخېشدا ئازادى لې نېو هېموو گېلاندا باس دېكرېت، بېها و پېگېيېكى تايېتى هېيې و هېموو نېتېوېيېك خې بې ئازاد و بې قازانچى دېزانېت و شانازى پېو دېكات. هېروها هېر لې بېر ئېم هېكارېيې كې ئېمې پېرسى ئازادى گرنگېرېن داواكارى سېردېمى نوېيې" (فرهاد طهماسبېپور، ۱۳۹۰، ۲) و هاوېا تېانى هېموو وېا تېك لې چوارچېوې هاوېا تېبوونياندا، دېتوانن داواى ئېو مافې سېر تايې دېكېن.

جا ئېگېر بمانېوت بې يېك و شې پېسنى ئازادى بېكېن، ئېو دېنېن: مافې، واتا مافېكې هېموو مېرېفېك دېتوانېت دېستى پېبېگات، بې جياوازى ئاين و نېنگ و نېتېو و، " بې گېشتى، ئازادى دېخېكې هېچ شتېك پابېند و دېرېبېستى شتېكى تر و بتوانې لې گېردووندا جېبېجې بېكرېت. لې پېوېندى لېگې مېرېفدا، ئازادى، دېخېكې كې هېچ شتېك نېگر نېبېت لې بېردېم ئېرادى تاك بې گېيشتن بې ئامانجېكانى. " (ئېحمېد شېبانى، ۲۰۱۰، ۱۱) نووسېر زېر بې بېرفراوانى گېشتاندنى بې ئازادى كېردوو و كې ئېمېش لېگې ئازادىدا يېك ناگرېتېو و

[illegible]

لـ بـ ر ئـ وى ئازادى چـ مـ كى فرـ هـ نـ د و لـ نـ و زـ رـ ك لـ باسـ كـ نـ د ا ، لـ كـ وـ يـ نـ وى لـ سـ ر كـ ر ا و ، هـ ر بـ و ا رـ ك و بـ سـ ر و شـ ت ر ا نـ سـ تـ يـ ا نـ ي خـ ي چـ مـ كى ئازادى وون كـ ر د تـ و ، بـ نـ مـ و نـ : ” پـ و خـ تـ ي چـ مـ كى ئازادى لـ ووى شـ رـ يـ عـ تـ و ، لـ دـ و رـ و بـ رـ ي زـ گـ ا رـ بـ و و ن لـ كـ يـ لـ ا يـ تـ ي دـ خـ و تـ و ” (عـ لـ ي بـ ن حـ سـ ي ن بـ ن ا حـ مـ د فـ ي قـ هـ ي ، ١٤٣٢ ، ١٢) چـ و نـ كـ پـ شـ هـ ا تـ نـ ي ئـ يـ سـ لـ ا م ، لـ نـ يـ مـ چـ دـ و رـ گـ ي عـ رـ بـ ي بـ ا زـ رـ گـ ا نـ ي كـ رـ د ن بـ مـ رـ قـ و شـ تـ كى ئاساىى بوو ، بـ مـ ا م پـ ا ش هـ ا تـ نـ ي ئـ يـ سـ لـ a م ئـ م دـ يـ ا رـ د هـ و شـ ا يـ و و و لـ ووى دـ يـ نـ يـ و ، ئـ م جـ رـ م مـ a م تـ يـ a نـ قـ د غـ كـ ر ا . هـ ر و هـ ا ئـ ا ز ا د ي ” لـ فـ لـ سـ فـ ي لـ a سـ ا يـ Kـ Rـ و د ا ، بـ رـ يـ Tـ يـ لـ هـ بـ ژ ا ر د نـ ي مـ Rـ F بـ ئـ وى بـ ئـ نـ قـ Sـ T مـ a م تـ بـ Kـ a T لـ Kـ T و ا نـ a ي جـ هـ Sـ T نـ ي Kـ R د ا رـ K يـ a ن و ا نـ a ي هـ Bـ ژ a R D Nـ ي Dـ R بـ و Kـ a R Bـ Kـ a T ” (م . د . عـ لـ a شـ نـ و ن مـ ط ر ، ٢٠٢١ ، ٦) و ا تـ a Mـ Rـ F لـ Nـ و ا ن د و و هـ Bـ ژ a R D Nـ د ا ، لـ Nـ و ا ن Tـ Sـ T نـ و Mـ a Nـ و D ا ، Kـ R D ن و Nـ Kـ R D نـ d ا ، لـ Nـ و ا ن Sـ T ا سـ T و چـ پـ د ا ، لـ Nـ و ا ن هـ Sـ a N و د ا نـ يـ Sـ T نـ d ا ، Sـ Rـ Bـ Sـ Tـ Yـ Kى Tـ و ا وى هـ يـ و ئـ a و ز و وى خـ يـ Tـ ي هـ وـ يـ رـ ي خـ ي دـ Xـ a Tـ Kـ a M Tـ Nـ و و Rـ و .

لـ سياسيـ تيشدا ، ئازادى وـ كو مافـكى يـ كلاكـرـوـ باسى لـوـ كراوـ و
 هـ موو مـرـقـانـ مافى بـشدارى كردنيان لـ پرـسـ سياسيـ كاندا
 هـ يـ، لـگـ ئـمـش هـ موو گـلـكـ مافى ئـوـى هـ يـ چ دـسـاـتـك
 هـ لبزـرت، بـ ئـوـ فـرمانـوـاى بـكات، بـمـام لـ هـ نـدـك پـوـو
 اـمياريدا ئـمـ مافـ بـ هاوـاـتيان نـدراوـ، بـ نموونـ: لـ
 فـرمانـوـاى دىكتاـرـيدا، چونـكـ ”حكومـتى دىكتاـرى حكومـتـكى
 تاكـكـسيـ، بـ شوـوـيـكى سـرـكى پشت بـ كـسايـتى دىكتاـر و
 ئـوـى چـڭزى لـ وـردـگـرت لـ هـز و توانا و لـها توويى كـسى
 دـبـستـت، هـر ئـوـيش پـكـم و كـتا جووـنـرـ بـ هـ موو لايـنـكانى

دې وخت، به به گډانې و به خواسته کانی گډل" (اسعد طارش، ۲۰۱۵، ۴۳) ئېم تاکه وایي فرمانه وایه تیې، که لایېن دیکتاتورې کانه و دسپینېرېت، جورېکه له قه کردنی ئازادیې کان.

له سرووی هـموو ئازادیې کانه و، ئو ئازادیې که زه گرنگی پددرېت و تیشکی دخرېته سـر، ئازادی اده بـینـه. "ئازادی بیرکردنه و اده ربـین یکه که له ئازادیې بندې تیې کان له وانگه جیاوازه کانی ئایینی، فلسفې، که مـایـتی، ئخلاقې، یاسایې و نـود و و تې و تاوتو و لکه پندوې له سـر کراو و له یاسا ناوخیې کان و به گـگـنام و پـیمانـنام نود و و تیې کان دامـزراو و پشتگیری کراو". (سید حسین رضوانی، ۱۳۹۵، ۶۷) چونکه ئازادی اده ربـین دـرگایـی که به ئو و بتوانین ئزموونمان تاقې بکه پندو و به گومان مرف تـاکو بیرې ئازاد نه بـت و نه توانـت بیروبـچوونـه کانی به ئازادی دـربـت، ئو و ئستـم بتوانـت به ئازادیې کانی تر بـجـنگـت و ملـلانـه لـگـه ئو ژینگه و دوربـر بکات، که ئازادیې کانیان له برترتـسک کردـتـو و. واته هـموو ئازادیې کانی تر، دـرهاویشـتـی ئازادی اده ربـینـه.

د بـت ئو و شـبزانیـن، که ئازادی له که سـکه و به که سـکـیتر له ئاینـکه و به ئاینـکی تر، له که مـگـی که و به که مـگـی که کی تر دـگـت، چونکه له هـندـک شوـندا ئازادی ئو و نـد بـرـفـراوان دـبـت، هـموو که س دـتوانـت ئزموونی بکات، به پـچـوانـو و، له هـندـک شوـندا ئو و نـد بـرـتـسک دـبـت و، تـنها که سانـکی که م دـتوانـن ئزموونی بکه، که ئو و انیش لـگـه خاوان پل و پایـی که بـرزی ئاین یان سیاسی و که مـایـتی بن.

پرسای به تا به بوونی چمکی ئازادی:

تابـه "مـبـست له سـرجـم ئو دـربـاو زمانیانـن، که دـربـینـیان بـشـو و یـکی استـوخ و اشکـوانـه، له ووی که مـایـتی و کلتووریې و لـگـه پـدراو نیـه" (د. هـمن عـبدولواحید شـمس، ۲۰۱۸، ۱۴۲) واته تابـه هـموو ئو دـبـرینانـه دـگـرـتـو و، که له که مـگـگـدا هـلی سوورن و وتنیان دـرئـنجامی خراپی له دـکه و و و، جا لـگـه ئېم تابـی له ژـر کاریگـری هـر ئاینـدا بـت، یا که و تنـکی که مـایـتی بـت له نه و تاکـه کانی که مـگـدا.

مـژووی دروستـبوونی تابـه زـر دوور و درـژ و "فرـید به

باسکردنی(تاب) د گډوډتوبو په سره تاتیرین کوم مېلې مړېف ک
 په (توتېم) ناویان د بات، که (کمانه کان) ئه مان په له خزان گورترو
 له هزر بچو وکترن، ئم توتېمان په سره تاتیرین کوم مېلې مړېف بوون و
 خاوه نی کوم مېلې تابه په هه میشلې و کاتې بوون، که بریتیی بوون له
 کوم مېلې که حرام که ئه ندامانی ئو توتېم نه د بای ئم
 حرامان (تابه یان) سنوور بشکه نن و بیخه نه لاو. "(په شپه و
 عېدو ۲۰۱۳، ۴۲) له مېو د گډین په و استیې که تابه چې مکې
 کوم مېلې تیه و له ئه نجامی گردبوونو وې مړېف کان له د ورېری
 یه کتردا ئم چې مکې دروستبوو. تابه د توانت له بچو کترین بازنی
 گردبوونو مړېف کانو که خزان، بیته ئاراو، چونک ئو کات
 له لایه سړکرد کانی خزانو، که دایک و باوکن، کوم مېلې که په یار
 له بارې قه د غه کراو کانو د درت و په ئه ندام کانی خوارو و
 خزان ا د گډ نریت، که ئم وش و هه سوکوت په به کاره نانیان و
 ئه نجامدانیان قه د غه ی.

"له زمانې کوردیدا، زه ربې د ربې او قه د غه کراو کان په یو نندیان
 په (مردن، سکهس، نه خشی کوشند، کفر) و هه ی، که ناوه نانیان په
 به وای زه رینه کوم مېلې کوردی کاریگرې د روونی نه گتيفان له سر
 قسه کړ و گوگر دروست د کان و تادېک قه د غه کړنی سرتاسه
 قه د غه کراون و به د بېنیتري هاوواتا جگه یان په کراو تو و زیاتر
 له چې ند د بربرینه که په هه ریه که کیان به کاد هه نریت" (هه من
 عېدو لواحید شمس، ۲۰۰۶، ۱۲۸) ئم دیارد، دیارد په کی جیهانی و
 هه موو کوم مېلې گاکان په په هه ککوتی ژینگه و کوم مېلې ته خیان،
 کوم مېلې وش و هه سوکوت کیان وک تابه د ستنیشان کردو و. هه روو ها
 بوون و نه بوونی تابه په یو ندی په بشکوتن و دواکوتوی نیه،
 به کو له هه موو کوم مېلې که کدا ئم دیارد به دی د کړت، تنه ئو و
 هه ی، جیاوازی ته د کړت، واتا ننگ تابه په کی ئاینی له
 کوم مېلې که بوونی هه بهت و په په چوانو و، له کوم مېلې که تر دا
 بوونی نه بهت.

په که که له بنه ما سره کیه کانی دروستبوونی تابه کوم مېلې که و
 دروستبوونی تابه په ستر او تو و، په دروستبوونی کوم مېلې که، له ئه گری
 تیاچوونی کوم مېلې که شدا، استه وخه ئو تابه ش له ناو د چیت، که
 کوم مېلې که هه بوو له دروستکردن و ازاندن وې ئو تابه یه دا،
 هه روو ها "هه موو کوم مېلې که له سنووری سیستم کوم مېلې تیه که
 خیدا په ویستی په بوونی کوم مېلې که تابه هه ی، تا بتوانت ئو و
 که بوونو په پدېن کوم مېلې که بهار نریت" (په شپه و عېدو ۲۰۱۹، ۲۰۱۹،

(۱۵) ئىم جگە لىۋى كىمىگە تابلەن لىۋى ھەموو كىمىگە كاندە ھاوبىلىش، بىلىمىنى ھەندەك لىۋى تابلە سىكىسى و ئاينىلىكان، كىمى دىربىلىنىپ لىۋى نىۋىزىلىك لىۋى كىمىگە كاندە قىلىغى و لىۋىگە پىلىدراۋى، چۈنكى ئىۋى كىمىگە يانە خاۋىن دابونىلىت و ئاينى ھاوبىلىش.

كىۋاتە دىۋانىن بىلىن: پىلىسى بىلى تابلەۋىن، بىلىتىلى لىۋى پىلىسى كىمى كىۋىلىك يانە سىلىكى ئاسايلە و لىۋىگە پىلىدراۋى، دىلىلىتە چىمىكى قىلىغىلىكراۋى و ئاسايلە. چا لىۋىلىر ئىۋى پىلىسى بىلى تابلەۋىن لىۋى نىۋى كىمىگە لىۋىدەت، تاكىلىكەنى ئىۋى كىمىگە لىۋى لىۋىلىكەنى لىۋى چاندەنى ئىۋى تابلەلى و بىۋىلىرى سىلىكى ئامىلى دروستلىرى تابلەن، واتا تاكىلىكەنى كىمىگە لىۋى كوردى، كاتلىكەنى لىۋى گىلىر دىلىنە و ئاۋى ئازادىلىكە بىلىرگە دىلىۋىت، بىلىلى ئىۋى لىۋىلى خىلى لىۋىگە ئازادىلىكە پىلىدا تىلىۋىلىن، لىۋىلىتە لىۋى بىلى مىلىكە كاندە لىۋىلى و لىۋىلى مانا لىۋىلى تىلىدەلىتە، كىمى دىۋىلىر ئىۋى لىۋىلى و بىلىنە، خىلى لىۋى نىۋى چىلىدىن تابلەلى سىكىسى و ئاينە خىلى دىلىلىتەلى.

بىلىۋىلىكى گىلىتى، ئىم پىلىسىلى ھىلىمىكى و دىۋىل چاۋىلى گىلىشە دىلىكە و دىۋىلى مەۋىلىك دىلى بىلى پاشماۋىلى ئىم چىلى پىلىسىلى دىلىكەت، دىۋانىن بىلىن: ئىم پىلىسىلى لىۋىلىر كىلىرى مىلىدەلى و لىۋى ھىلىكەتە مىلىكەن دىلى پىلىكەن، چۈنكى ولىكە گىلىشە چىلىتىلى و تىلىۋىلىكەن، لىۋىلىتە چىلى خىلى دىلىرى بىلىن، بىلىكە پاشماۋىلىكە و دىۋىلى تىۋىۋىلى پىلىسىلى و بىلىۋىلىلى بىلى نىۋى چىمىگە كەنى كىمىگە دا ھىلىتى پىلىكەت.

ولىكە ھىمەۋىن دىلىلىن ھىلىشە لىۋىلى نىۋىلى زىمان و بىلىدا پىلىۋىلىندىلىكە ھىلىلى، بىلى نىۋىلى قىلىكە قىلىكە دىلى دىلىلىتە، ئىۋى گىلىر لىۋىگە ئىۋى لىۋىلى نىۋىلى گىلىكەلى ھىلىتى و پىلىدا تىلىۋىلىلىكى دىلىتەلى و لىۋى تىلىۋىلى بىلىدا ھىلىلىنگەندە بىلى دىلىكەتەلى، واتا " دىلىلىنە زىمانىلىكە نىمان ھىلىلىرى كەلىلى زادەلى و لىۋىلىنگەنەلى و گىلىزىلىۋى و دىلىرەلى و ھىلىلىرى ئىۋى تىلىگە (چىلىكە) و بىلىۋىلىچۈن و تىلىۋىلىنەن كىمى لىۋى ھىلىلىدان. " (دىلىلىكە بىلىلىكە مىلىشە مىس، ۲۰۱۸، ۱۳۹) بىلىلىكە گىلىر گىلىلى لىۋى چىلىكى ئازادىلى دىلىتە، لىۋىلىتە لىۋىلىر و مىلىشكى مىلىدە بىلىۋىلىكى پىلىكەنى كىمىلى تابلەلىكى سىكىسى و كىمىلىلىتى بىلىدەلىتە.

بىلىگەلى ھىلىر بارىدەلى خىلى كىمىلىلىكەلىلى، كىمى چىلىكى ئازادىلى بىلىلى

لټواری به تابټوون بردوو و چوارچټوټی کی تابټانی پټټخشیو، چونک "تابټی کټمټایټی به پټی پټوټر و پټنسیټکانی دینی و سټکسیټو داتای تابټی دروست دټکن" (م. سیروان سمین احمد، ۲۰۲۱، ۴۵۶) به نموون: کټسټک باس لټ نازادی نافرټ یان نافرټی نازاد دټکات، نټو کټسټی کټ گوټگر، بهټی نټو نټزموون خراپټی لټگټ نازادی نافرټ هټبوو، یان هټټ تټیان گټیانوو، استټوخټ دواي شټټکردنی نټو دټستټواژ لټ ناوټزیدا دیدگایټکی خراپټی به دروست دټټت.

"نټو کټرټستټ و دټرټینټ زمانیانټی، ووی وتیان نیټ و هټگټ واتای نټشیاو و نا پټسټندن و ناوهټننیا نټشټوټی کی استټوخټ به پټی هټندټک ناین و کټلتوور و دابونټریت و بهټا کټمټایټتییټکان قټدټغټ و نټگټ پټنټداو، یاخود مایټی نټنگی و شټرمټزاری و بهټدټبی و پټچټوانټی نټفتار و نټسا و نټکارټکان پیشاندټدات، بهټی به دوورکټوتټو لټ وشټ تابووټکان و پیشاندانی خټټوشټ و دټرټینی شیاو و جوان کټمټټک وشټی سینټنیمی لټ بهرامټر نټو وشانټ دټنټ کایټو، کټ تاټادټیک گوتن و بهټکارهټننیا نټگټ پټدراو." (سټټم محټمټد نټحمټد، ۲۰۱۶، ۵۴) بهټی نټوانټی وټها پټیان وایټ، کټ چټمکی (نازادی) تابټی و سیمايټکی تابټی به باټادا کردوو، وای به نټچن، کټ نازادی هاوواتای هټندټک لټ تابټ سټکسی و ناینی کټمټایټتیی و کټسټک گټر بیټوت هټرش بکاتټ سټر پټرټزیټ کټمټایټتی و ناینیټکان، دټت لټ ژرټ نټشمايټی نازادیټو کار به مټرامټکانی دټکات. واتا وشټی نازادی وشټی کی سادټ و نټگټ پټداو، بهټام لټ نټو چټمکانټی خټیان به نازادیدا هټټواسیو، زیاتر نټگټزی تابټوونیا نټټخشیو. چټند هټکارټک هټن، کټ چټمکی نازادیان بهټو تابټوون بردوو، کټ دټتوانین لټ خوارټو ناماژټی پټبکټین:

۱. تټنگټیشتن لټ نازادی:

زټرجار تټنټگټیشتان بهټرانټر به هټندټک چټمک و مانا، وادټکات تټگټیشتنټکی خراپمان بهټهټټت، نټک هټر چټمکټکان، بهټکو نټمټ به گټتوگټ و پټیوټندیټکانی نټژانټشمان تټواو دروستټ، چونک نټنگټ گوټگر بهټی تټنټگټیشتنی لټ قسټکټر، جرټ تټگټیشتنټکی تری لا دروستټټت، دوور لټو مټبهټنټی کټ قسټکټر ویستویټتی وټک پټیامټک به گوټگری بگټیټټت. هټروټها هټر تټنټگټیشتن لټ نازادیټی، وادټکات نټوانټی کار لټسټر نازادی دټکن، به شټوټیټکی هټټټ بهټکاربهټنن.

٢. قسطنډوڤي ئازادي، بېرژوډوډيډي كسپيكان:

كسطنډوډي كسانك هڼ، جا ل هڼر پل و پايكڤي كسطنډوډي تي و سياسيدا بن، هڼميش چمككان و ماناكان، بېو شووڤي دڅنډو، كسوودي بېرژوډوډي نډي كسي څيان هڼبت، ديار ئازاديش وڤي كك ل و چمكان بوو بې قوربانى كسطنډوډي نډي كسي و بې پي ويست و ئارزووي څيان كاري ل سږ دكڼ.

٣. فڤيبي ئازادي:

“فڤي بيا ل وشڤيكي يڤناني وڤگيراو، بې واتاي (ترس) و گوزارشت ل كسطنډوډي ك حاك تي تير و دڤاوڤ و ترس و دڤاوڤ دكات ك پيوي نډيان بې شت و شوڤن و ئزموون و بارودڤي تايب تو هڼي.” (ارثر بيل، ٢٠١١، ٧). فڤي بيا ترسكي ئاسايي و سادڤي ئانډ نيي، بېكو ترپكي ترس، چونك ترسي ئاسايي جڤر ك ل ئامادې باشي بڤرانبڤر هڼرشكان، كڤي فڤي بيا ترسكي دڤيڤي و ل دڅي تايب تكاندا دروست دڤي. فڤيبي ئازادي، يڤك ك ل تڤچوون دگمانكان، ك زياتر دووچاري ئو كسان دڤبت، ك ئازادي كاريگري نڤرني دكات سږ بڤرژوډوډي نډيكانيان، بې نموون وڤك دسڤا تداركان، بې تايب تي ئو دسڤا تدارانڤي ك بناغڤي دسڤا تكانيان ل سږ نا هڼشيارى و سږكو تكدني هاوڤا تيان بنيادناو، چونك ئازادي بڤلاي ئوانو وڤك گكانكي بې ئاگا بوونو و اڤي، ك ل د و دڤرووني هاوڤا تيانى ئو وڤا تو هڼدڤوڤت.

ئڤنجامي توڤڤينډوڤي:

ل ئڤنجامدا، گڤشتين بڤوي، ك چمكي ئازادي ل قڤاغى بې تا بڤووني داڤ ل كسطنډوډي كڤي كوردى، ل بڤر ئو هڼكارانڤي ك ل سږو و خستومان توو و ئڤگڤريش ئم پڤسڤي درڤڤ بڤشڤت، ئو ل داهاتوودا كاريگريڤيكان زياتر و زڤرتڤر دڤن.

سږچاو كوردپيكان:

١. پڤشڤو و عڤدوڤا، ٢٠١٣، دڤروونشيكاري شيعري كوردى، ئڤكاديمي كوردى، هڼولڤر.

٢. پڤشڤو و عڤدوڤا، ٢٠١٩، تا بڤشكڤني ل موفتي پڤنجوڤني، گڤقاري

باران گف فارځکي وړزى ئدډبيي.

۳. هـ من عـ بدولواحيـد شـمس، ۲۰۰۶، شـلـواز و دـربـين لـ بـنـ کـمـمـايـتـيـيـکـانـدا، نامـي ماستـر کـوټـي پـرورـد، زانکـي کـيـي.

۴. هـ من عـ بدولواحيـد، ۲۰۱۸، پـيـوـنـدي و کارلـکـي زمان و بير(تابـي سـکـسي بـ نمـوونـ) گـفـار زانستـ مرـفـايـتـيـيـکـان، بـرگـي ۲۲، ژمارـ۳، کـوټـي پـرورـد زانکـي کـيـي.

۵. ستـم محـمـد ئـحمـد، ۲۰۱۶، سينـنـيم لـ زمانـي کوردي ناوچـي گـرمـيانـدا، نامـي ماستـر، کـوټـي زانستـ مرـفـايـتـيـيـکـان، زانکـي سلـمانـي.

۶. م. سيروان سمين، (تابـ لـ پـنـدي پـشـينان) دا، ۲۰۲۱، مجلـ جامعـ کرکـو لـلـدراسـات الانسانيـ، مجلد: ۱۶، عدد: ۲، زانکـي کـرکـو.

۷. ئـحمـد شـابـاني، ۲۰۱۰، فـرـهـنـگـي سياسي، چاپـي يـکـم، دانشگاـ کردستان، سنـ.

۸. بـرتـ دال، و: د. سمير ئـبراهيم حـسـن، ۲۰۱۲، ديموکراسي ئازادي تاک و کـمـمـايـتـيـيـکـان، دـزگـاي وا، چاپـخانـي کار.

سـرچاوـ ټـرـيـيـکـان:

۱. علي بن حسين بن احمد، ۱۴۳۲ هـ مفهوم الحرية- دراسة تاصيلية-، بحث ماجستير، الرياض.

۲. م. د. علاء شنون مطر، ۲۰۲۱، مفهوم الحرية و الحتمية في فكر الفيلسفي اليوناني، (2021) HOME / ARCHIVES / VOL. 1 NO. 34/35 : مجلة كلية الفقه.

۳. م. د. أسعد طارش عبد الرض، النظم الديكتاتورية قراءة في المضامين النظرية، مجلة تكريت للعلوم السياسية مجلة علمية دورية محكمة المجلد/3 السنة/3 العدد/6 حزيران 2016 - رمضان 1437 ISSN: 1140 _ 2073.

۴. ارثر بيل، ترجمة: عبدالحكم الخزامي، ۲۰۱۱، فوبيا، دار الاكاديمية علوم، طبعة الاولى، القاهرة.

سـرچاوـ فارسيـيـکـان:

۱. سیدحسین رضوانی، فصلنامه سیاست خارجی سال سیام، شماره 4، زمستان 5931، صص 39-51، حق آزادی بیان و مسئولیت بینالمللی کشورها در قبال آن.

۲. فرهاد طهماسبیپور، حق آزادی عقیده و وجدان، تاریخ دریافت: 1331/2/3 تاریخ پذیرش: 1331/4/22
* دانشجوی دکتری (نظریه حقوق و تاریخ دولت و حقوق)، آکادمی حقوق و علوم سیاسی دوشنبه - تاجیکستان.

نم توئین و ی، ل ژمار ۲۳ ی (گ فاری شاربازر) دا با و ب ت و.